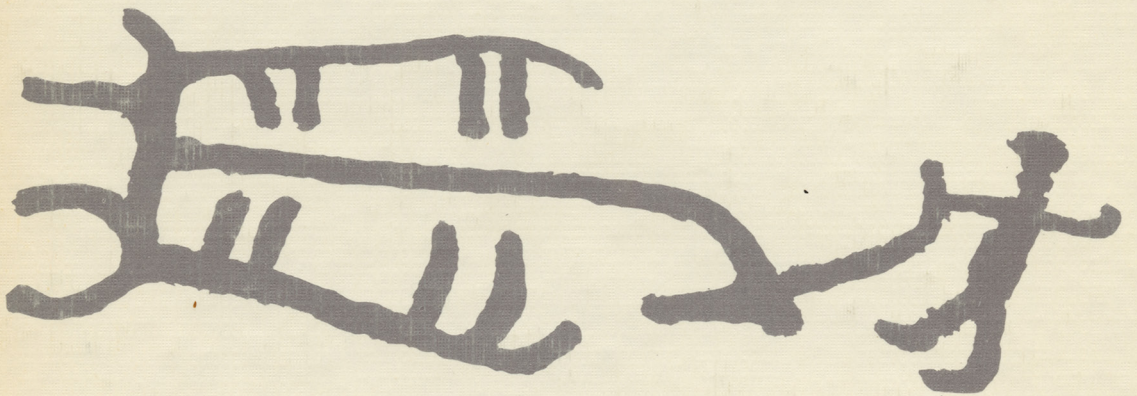

KUML

1968

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

1967

With Summaries in English
Mit deutschen Zusammenfassungen

UNIVERSITETSFORLAGET I ÅRHUS

1968

Omslag:

Helleristning fra Valla Östergård, Bohuslän
(efter P. V. Glob).

Redaktion:

POUL KJÆRUM

Copyright 1969

by

Jysk Arkæologisk Selskab

Printed in Denmark

by

Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S

INDHOLD/CONTENTS

<i>Kjeld DE Fine Licht</i> : Om Hansted kirke	9
Hansted Church	22
<i>E. Levin Nielsen</i> : Pedersstræde i Viborg. Købstadarkæologiske undersøgelser 1966/67	23
Pedersstræde in Viborg. Archäologische Untersuchungen der Stadt Viborg	72
<i>Ulrik Møhl</i> : Knoglematerialet fra Pedersstræde i Viborg	83
<i>Jørgen Jensen</i> : Et jysk ravfund. Ravhandelen i yngre bronzealder	93
Ein jütländischer Bernsteinfund	105
<i>Peter Seeberg</i> : Hvolris. Et neolitisk kompleks	111
Hvolris. Ein neolithischer Komplex	135
<i>Lennart Edelberg</i> : Ard og åg i Nuristan	137
Ard and Yoke in Nuristan	151
<i>Karen Frifelt</i> : Arkæologiske undersøgelser på Oman halvøen	159
Archaeological investigations in the Oman peninsula	170
Jysk Arkæologisk Selskab	176

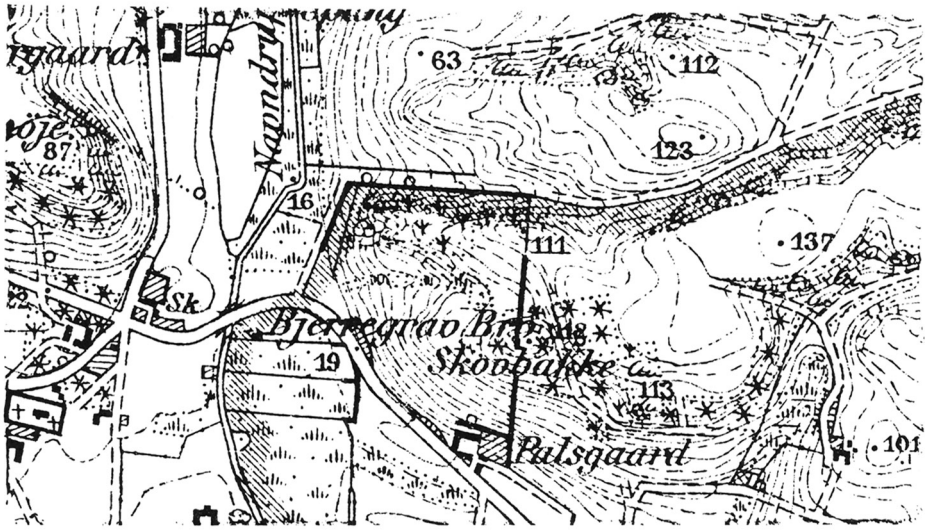

Fig. 1. Udsnit af M. 1810 Roum, der viser Hvolris' beliggenhed ved Skalsådalens nordside. Reproduceret med tilladelse (A.55/69) af Geodætisk Institut.

Der Ausschnitt der topographischen Karte zeigt die Lage von Hvolris auf der Nordseite des Skalsåtales.

Hvolrisområdet ligger på en pynt, der begrænses af Skalsådal i syd og Navndrup møllebæk i vest. Jordsmonnet er dominerende sandet. Undergrunden veksler mellem stenfit og stenet grus. Mange steder bryder de underliggende lermasser frem til overfladen. Dette er netop tilfældet på sydskrænten af området.

HVOLRIS

Et neolitisk kompleks

Af PETER SEEBERG

I løbet af vinteren 1961/1962 foretog Anders Olesen, dengang Møldrup, en række prøvegravninger på et område i den vestre del af Hersom sogn, Rinds herred, Viborg amt, som senere er blevet erhvervet af Viborg kommune og nu som helhed administreres under navnet *Hvolris*, Viborg Byes Oldtidsområde (fig. 1). Prøvegravningerne blev i februar 1962 besigtiget af museumsinspektør Peter Seeberg, Viborg Stiftsmuseum, der besluttede sig til at videreføre en række af prøvegravningerne, først en ekstensiv undersøgelse i områdets nordøstlige hjørne. Jævnside med denne, der blev foretaget af Peter Seeberg, Anders Olesen og Hans Helmer Kristensen fra maj 1962 til maj 1966, forløb en undersøgelse af et blot lidt vestligere liggende område, der udførtes af arkitekt Erik Ejrnæs og fru Ellen Ejrnæs, Viborg.

Efter konstateringen af et ejendommeligt *kompleks af sten og stenlægninger* på undergrund sammen med fund af talrige lerkarskår af en type forskellig

fra de i de øvre lag overalt forekommende og skilt fra disse ved et markant lag, søgtes efteråret 1963 Carlsbergfonden om en støtte til undersøgelsen, der blev bevilget i december 1963. Ved undersøgelsens afslutning var det lykkedes at begrænse bundkomplekset på alle sider, mens toplagens kulturspor endnu strakte sig i alle retninger.

Undersøgelsen af nordøstområdet og bundkomplekset hviler på et koordinat-system, der gælder for hele Hvolris-området. Ved angivelsen af et punkt i formen $x 0.00/0.00$ er første koordinat vest-østretningen, sidste nord-sydretningen, regnet fra et nord-vest-udgangspunkt. Felter angives: eenmeterkvadrater som eenmeterkvadrater og angivelse af koordinaten for NV-punktet, femmeterkvadrater på lignende måde. Ukvadratiske felter angives ved koordinaterne for NV- og SØ-punkterne. Stolpehuller, gruber og mindre anlæg af anden type angives ved midtpunktskoordinaterne, eller er nummeret på planen, hvortil der refereres. Snit betegnes ved linjens og udstrækningens koordinater.

Toppen af et jernrør nedsat i $\times 160/40$, sat til kote 34.00, udgør fikspunktet.

Målesystemet er afsat med theodolith, således at felterne opdeles i eenmeterkvadrater. Planer er tegnet i feltudstrækninger på 10×5 meter lag for lag. Snit er gennemgående tegnet ved faste balke for hver fem meter vest-øst og nord-syd. Alle nedgravninger og dybdebetonede anlæg i undergrunds niveau er tegnet i mindst et snit.

Fund er indsamlet i områder af vekslende udstrækning, på de faste kulturniveauer oftest i eenmeterkvadrater, på bundniveau er et flertal af fund indmålt i tre dimensioner.

Undersøgsstedet udgør den nordøstre pynt af en krummet bakkeryg af næsten hesteskoform, som mod syd falder mod et dalparti, der tidligere rummede udspringet for en kilde. Syd for kildeområdet står den isolerede bakkestub, Skovbakken. Mod nord falder bakkeryggen brat, mens faldet mod øst er sagtere, dog nok til også på denne side at begrænse undersøgsstedet på en udtalt måde. Bakkeryggen har her vel en vis bredde af jævnhed, men smalt for større anlæg.

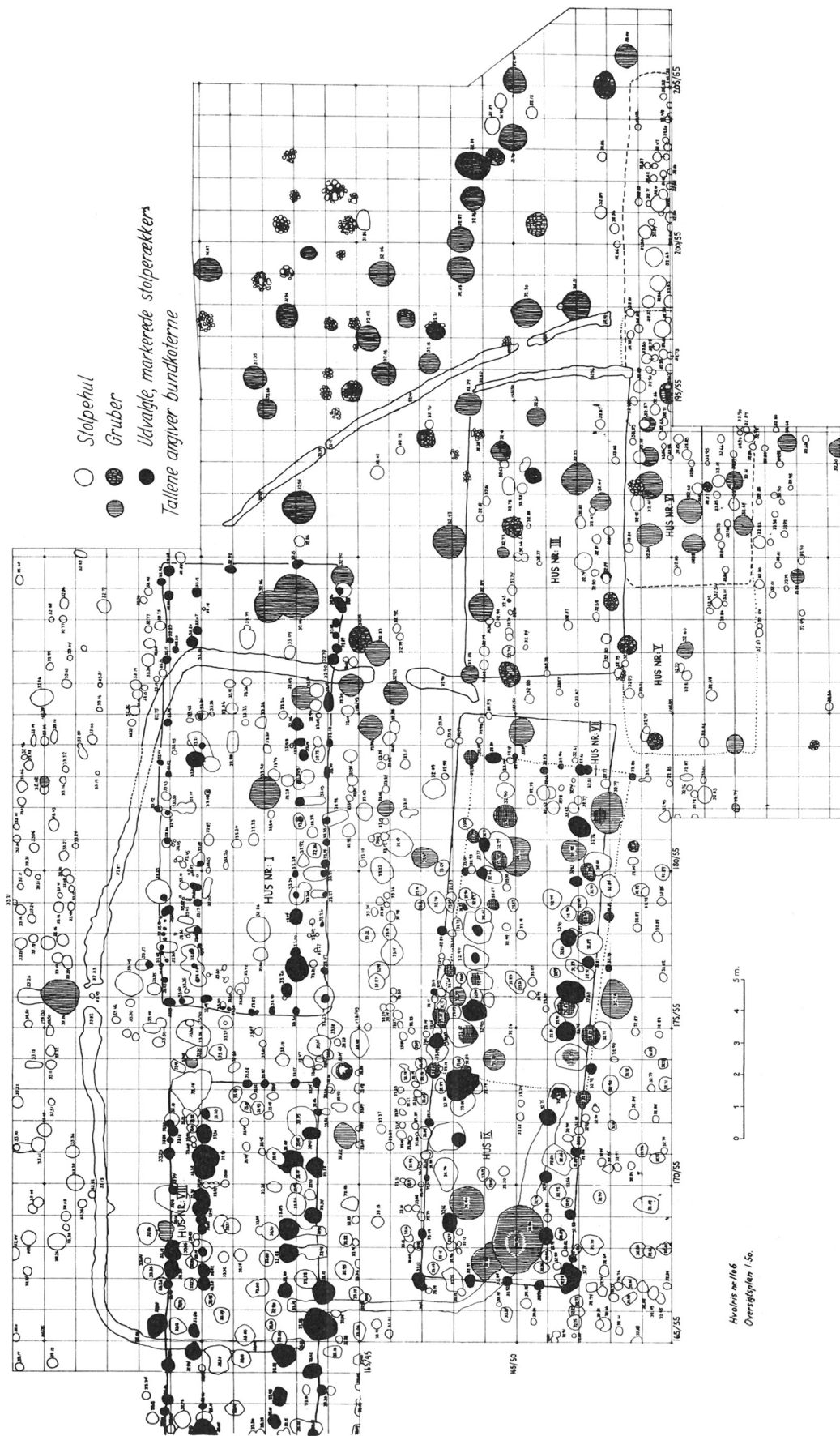
Ved undersøgelsens begyndelse groede der på marken roer, mens udkanterne mod nord og øst bestod af fyrrekrat, som undersøgelsen delvis har fjernet.

Overfladelagene består overalt af sandet muld med rigelige forekomster af skår. På skråningerne mod nord og øst er muldlaget af meget ringe tykkelse

Fig. 2. Hovedplan af udgravningen øst for 160/.

Hauptplan der Ausgrabung östlich von 160/.

I årene 1962–66 afdækkedes i områdets nordøstre hjørne en række hustomter, hvis omtrentlige omrids er angivet med ubrudte og brudte linjer. Hus III er det eneste hus, der kan have haft jordvægge. De øvrige skønnes at have haft lerklinede vægge. Hus VII med dets gårdsplads omgivet af et stolpehegn er ældre end VIII og IX, og I og V, de to sidste er knyttet sammen af et hegn. VI er ældre end V. III er muligt ældre end I og V og det til disse to muligt hørende VIII. Planen angiver samtlige nedgravninger med angivelse af bundkoter. Gruber er lodret skraverede. Overordentligt få af nedgravningerne har kunnet henføres stratigrafisk til et bestemt kulturlag. Mens stolpehullerne i meget stort omfang rummer lerkarskår, stammende fra øvre kulturlag, er gruberne overordentligt fundfattige. Foruden gruber, angiver planen ligeledes andre småanlæg: ildsteder og stendynger på bundniveau.

Afdeling nr 1166
 Oversigtsplan 1:50.

eller findes ikke. Undergrunden består af okkergult sand med enkelte stenede årer.

23.5.1962 påbegyndtes undersøgelsen af et felt angivet ved 182/46.50–194/60.00, som med udvidelser i de følgende år er angivet på hovedplanen (fig. 2). Allerede ved dybdeundersøgelserne i feltet 182/54–187.50/60.00 i sommeren 1962 var man i en større grube stødt på lerkarskår og et stenredskab tæt op til et ildsted, dækket af flere klart skillende lag fra de ovenfor liggende kulturlag (øvre kulturlag), der stod i forbindelse med hustomter med lergulve og fletværksvægge. Lerkarskårene var egenartede ved grove sandskorn modsat de øvre kulturlags finkornede lerkarmateriale.

17. 6. 1963 var undersøgelsen af hustomtniveauerne inden for det først angivne felt så vidt afsluttede, at en fortsættelse nedad blev igangsat med en grøft langs østsiden af profilbalken 188.00/ fra /47.00–60.00. I den nordre del af grøften fandtes, under et karakteristisk skillende lag af muld, lerkarskår forskellige fra de ovenover liggende og tildels med til da ikke påtrufne dekorationsmotiver, ligesom der på undergrunden af gulrødt sand fandtes sten og stenhobe. 18.6.1963 besluttedes at gennemarbejde hele feltet med et grøftesystem, idet en række profilbalke til fastholdelse af iagttagelserne blev stående nord-syd og vest-øst.

2.7.1963 påbegyndtes fjernelsen af jorden mellem de udvalgte balke.

5.7.1963 var afskrabningen af feltet 188/46.50–194/60.00 nået gennem det karakteristiske skillende muldlag – hvor dette fandtes – og afdækningen viste nu på et let farvet undergrunds niveau en række stenhobe, rejste, tildels spidse sten på plads eller væltet, stenlægninger af oval eller rund form, lagt af ildskørnede eller kløvede stenflækker, samt en række gruber og stolpehuller, der kunne hidrøre fra de ovenoverliggende kulturlag. Lerkarskårene var forskellige fra de øvre lag, men også indbyrdes afvigende.

16.7.1963 var hele feltet skrabet til ren undergrund og viste overalt den samme kombination af stenhobe og spidse sten, der nu syntes at omgive en »åben plads« eller dog en »tomhed«.

11.9.1963 var feltet skrabet for fotografering, hvorefter et kontrolleret målesystem afsattes med theodolith, således at opmåling kunne foregå i eenmeterfelter under anvendelse af tegneramme med ti-centimeter-masker.

25.10.1963 var alle snit opmålte og kommenterede. Indtil efteråret 1964 udvidedes feltet nordpå til en linie øst-vest fra 182/41 og østpå og sydpå omtrent til \times 205/55, hvor alle lag blev gennemarbejdet til undergrunds niveau.

5.11.1964 var hele området øst for 182/linien opmålt i plan og snit, fotograferet og infrarødt-fotograferet. Da det syntes klart, at der syd for /55-linien næppe var væsentlige detaljer til det på undergrunden liggende kompleks af stenhobe og spidse sten at hente, besluttedes det at udgrave hele området vest for 182/ og med /55 som sydlige begrænsning til linien 162/. Denne undersøgelse afsluttedes 31.5.1966 og blev en gentagelse af tidligere iagttagelser. Under de øvre hustomlag fulgte flere steder et mørkt, skillende lag, hvorunder der dog kun i et bælte mod øst fandtes spredte stenlægninger og en stor sten på undergrund, der syntes at supplere det tidligere kompleks, hvis begrænsning nu mentes fundet i nord, syd, vest og øst.

Lagdeling (fig. 3): Det er ikke denne artikels sigte at redegøre for hele Hvolris-områdets stratigrafi eller at inddrage faktorer fra resten af området til sammenligning, men at begrænse beskrivelsen til det undersøgte område som en formel lokalitet.

Under skårrige dyrkningslag på omkring tyve centimeters tykkelse ligger kulturlag af vekslende tykkelse, som i enkelte områder når undergrund. Disse kulturlag kan deles i hustomtlag og udsmidslag. Hustomtlagene er gerne kronet af brandspor (brandlag). Mens udsmidslagene ikke har kunnet opdeles i afgrænsede lag, har det været muligt på et enkelt sted at fastslå tre hustomtfaser (betegnet V, III og VI), der betegner det til nu konstaterede maksimale antal bebyggelser i denne fase, hvilket også planudtegningen støtter. Hustomtlagene karakteriseres ved tilstedeværelsen af markante, horisontale lerforekomster, gerne af en nord-syd-udstrækning på omkring fem meter (lergulve) og ved rigelige skårmængder mellem brandlag og lerhorisont.

Visse steder savnes markante brandhorisonter over lergulvene især mod vest og nord, hvor muldlaget har været tyndt, så pløjning i nyere tid eller lignende indgreb har fjernet laget. Andre steder har dyrkningen kun levnet sporene af et hustomtlag i form af en sodet-ler-og-skårholdig horisont under mulden.

De til nu omtalte kulturlag er ikke adskilt af fundtomme lag, her kaldet hvilelag, der kunne angive en afbrydelse i bebyggelsen. Ud fra materialet selv må man derfor antage en kontinuerlig bebyggelse, hvis kulturhistoriske spændvidde og forskelle bebyggelsesplaner, boligplaner og fundmateriale nærmere må afveje.

Under disse kulturlag findes i en stor del af området et mørkt muldlag, hvis top endnu indeholder nogle lerkarskår, og som vel dybere heller ikke overalt er ganske skårløst, men dog så fundfattigt, at det er opfattet som et hvilelag. Det når gerne til undergrund, men kan dog enkelte steder nedad suppleres af et mørkebrunt muldlag af samme type, ligesom det ofte er skilt fra undergrunden af et kulturlag af en mørk, fedtet, trækulholdig type af ringe udstrækning, men samhörørende med en række stenforekomster, hvis basis er undergrund. Kulturlaget synes kun at findes mellem stenforekomsternes ydre begrænsninger, mens der uden for disse findes en let farvning af undergrunds-sandets top. Lerkarskårene, der findes i dette nedre kulturlag, er i hovedsagen forskellige fra skårene i de øvre. Egentlig facettering af rand mangler, men karvæggene er rigt dekoreret i modsætning til karrene i det øvre kulturlag.

Det skillende hvilelag er hyppigt gennembrudt af nedgravninger fra de øvre kulturlag. Dette lader sig konstatere enkelte steder i snit, mens andre nedgravninger kun af fund kan placeres i deres tilhørsforhold. Hvilelaget mangler totalt, hvor planering i forbindelse med husanlæg på skrånende terræn har krævet nedgravning af vest- eller østenden af huset. Her er undergrundsniveauet oversået med lerkarskår fra øvre kulturlag, og skår af typen fra nedre kulturlag savnes ganske eller findes i ringe grad.

Bundlagenes karakter: *Snittet* fig. 3 a er tegnet langs 184.90/ fra /46.50–49.80, langs 184.85/ fra /50.00–55.70, langs 184.00/ fra /56.00–60.00 og dækker bundkompleksets centrale dele.

Overfladen findes kun tegnet i sydligste afsnit, men af nivellementer fremgår, at den ved 185/46 er 33.84, fra /56–60 falder fra 33.70 til 33.60.

Undergrunden, der nordligst er stenet, udgøres sydligere af næsten stenfrit, gult sand. Fra /46.30 til /50 stiger undergrunden ganske let, når bortses fra en ret flad stenpræget fordybning, cirka 8 cm dyb omkring /49. Fra /50, hvor koten er 33.20 falder den til 32.88 ved /53.40. Herfra stiger den jævnt til /55.20, hvor den er 33.08. En »gryde« med et tværmål på 5.20 m, let hældende mod syd, er derved dannet. Fra /56 ligger undergrunden ved 33.00 og falder herfra til 32.72 ved /59.20. Først ved /59.80 synes den at indlede en let stigning, der lader formode, at denne sænkning også har karakter af en gryde. Dybden af de to gryder er maksimalt 32 og 28 centimeter langs snittet.

Hvilelaget findes i hele snittets længde i en tykkelse af mindst 12 centimeter. Det synes i gryderne at være kraftigt fortykket, i nordre gryde af et brunligt muldlag, mens dette ikke er iagttaget ved søndre fordybning, hvor det mørke lag er op til 30 centimeter tykt. Hvilelaget udgør et praktisk taget jævnt skrånende lag også over fordybningerne.

De øvre kulturlag udgøres af lergulve og lergulvsrester og udsmidslag med lag med mange lerkarskår. Kun omkring /57 findes en nedgravning i form af en lerbæltet grube, som bryder hvilelaget.

De nedre kulturlag udgøres af de spredte stensamlinger i lette hulninger mellem /48.40 og /49.20 samt mellem /50.30 og /50.90, et ganske let farvet undergrundslag uden for de grydeagtige fordybninger, samt karakteristiske lag i disse. I nordre gryde: et fedtet, trækulsfarvet, 12 centimeter tykt lag mellem /52.20 og /54.40. Mellem /53.00 og /53.50 har hele laget trækulsdominans. Enkelte sten findes i laget, enkelte ovenpå. På eller i laget er fundet lerkarskårene 1A454, 453, 452, 456, 455. 4 af disse 5 skår er fundet på laget. I søndre gryde: syd for /56.50 et særligt mørkt lag med mange ildskørnede sten, tykkelse 8–10 centimeter. Fra /59.20–.80 et karakteristisk anlæg af skærver, herover trækulsfarvning, et ildsted. I det nedre kulturlag er fundet lerkarskår af en type forskellig fra øvre kulturlags, men samtidig forskellig fra de førnævnte lerkarskår.

Snittet fig. 3 b er ikke tegnet fra overfladen, men fra et blandet niveau i de forskellige afsnit, da kontakt med bundlagens kompleks og bundstratigrafien var nået. Idet iagttagelser fra andre snit inddrages kan følgende siges:

Overfladen der ved 190/40 ligger på kote 33.54, stiger herfra til 33.74 ved 190/56 og falder derpå til udgangspunktet, hvor den holder sig til 190/60.

Undergrunden, der længst mod nord er meget stenet, ligger ved 190/40 på 33.16. Ved /43 er den faldet til 33.12, ved /48.80 til 32.96, men ved /49 stegte til 33.04 og ved /54.50 kote 33.08. Over undergrunden optræder et yderligt lidt farvet sandlag fra /40.00–40.60 med top i kote 33.23.

Det mørke hvilelag optræder fra /40.80 til /51.96 i en tykkelse fra 12 til 15 centimeter. Syd herfor er laget bortgravet ved planering til hustomt VI.

Det nedre kulturlag der kendetegnes af en let farvning af undergrundssandet optræder fra /43.60 til /51.85, i form af større sten ved /42, /48.60 og ved /51.20 og af en mindre stenhob ved /46.50. Alle sten og stenlægninger ligger på undergrunden.

Det øvre kulturlag er repræsenteret ved næsten bortgravede husgulve, således et fra /41.30 til /45 (hus I), meget små rester ved /49 og /51 (hus III) og ved /53 og /54 (hus VI). Gulvresterne opfattes som tre bebyggelseshorisonter. Fra kulturlagene er gravet gennem hvilelaget og de nedre kulturlag, således af stolpehuller ved /52.20, /50.20, /49.70, og /40.70, mens en større (nyere) forstyrrelse findes mellem /47 og /48.

Snittet fig. 3 c er tegnet langs /49.80 i yderafsnittene og langs /49.90 i midterafsnittene. Det omfatter kun længst mod øst overfladen, medens det vest for 194/ er tegnet fra lidt over hvilelaget.

Overfladen, der ved 182/ er 33.74 og ved 188/ 33.72, ved 194.50/ 33.50 falder ved 205/ til 32.44.

Undergrunden, der består af næsten stenfrit sand, er ved 183.60/ 33.20, ved 186/ 33.10, ved 188.40/ 32.88, ved 190/ 33.00, ved 193/ 32.90, ved 195/ 32.74 og ved 205/ kote 32.16. Der er en række småfordybninger i undergrunden: mellem 183.60/ og 184.30/ (heri spredte sten), fra 185.90/ med en stenhob og i hvert fald til 190.60/ (atter en stenhob) findes en grydeformet fordybning, som på grund af snittets afbrydelse mellem 187.70/ og 188.40/ ikke træder tydeligt frem, men hvis dybde andrager omkring 24 cm. I snittet langs 188/ strækker denne fordybning sig fra en karakteristisk stenhob ved /47.90 kote 33.10 til /52.40 kote 33.10. Bunden er ved 188/50 32.94.

Hvilelaget findes overalt, dog ikke mellem 182/ og 183.60/, hvor det er bortgravet af en grube. Laget er i den før omtalte fordybning kompletteret af et brunt muldlag nedover og kan ikke konstateres over toppen af stendyngegruben omkring 191/, som det dog omgiver ganske.

De øvre kulturlag udgøres af lerholdige muldlag, dels stammende fra regulære hustomlag, dels udsmidtlag. Mange nedgravninger er blevet foretaget fra disse lag til dybt i undergrund: en lerfyldt grube mellem 181.60 og 183.60/, et dybt stolpehul ved 187.00–.35/, et dybt stolpehul omkring 189/, en grube eller et stolpehul 192.00–.40/, grøftnedgravningerne ved 195.60/ og ved 196.60/, en sten-og-trækulsfyldt grube cirka 203.50/.

Det nedre kulturlag udgøres af de tidligere omtalte stenhobe, der ligger på undergrund; af et letfarvet kulturlag i og øst for den store fordybning, der optræder som en farvning af undergrundens overflade, samt endelig af den store fordybnings fedtede, trækulsholdige lag af en tykkelse på omkring 8 centimeter. Et par nedgravninger kan ikke sees gravet gennem hvilelaget og kunne derfor høre til nederste kulturlag, nemlig muligt stolpehul 185.25–.50/, muligt stolpehul 187.40–.64/, og også et lille nedgravet bæger med snoredekoration ved 188.50–.70/ (fig. 5).

Til at understrege den skarpe forskel mellem den nedre og den øvre kulturhorisont tjener ikke blot den stratigrafiske gennemgang, men også det forhold, at intet lerkarskår af de særlige typer, i form, gods og dekoration, som er fundet i bundlagene, er fundet i de øvre lag (dog nok i nedgravninger fra disse).

Det samme forhold gør sig ikke gældende for de øvrige artefakttyper, for eksempel de af sten, hvoraf enkelte er fundet i øvre kulturlag i meget karakteristiske eksempler. Det synes af de hidtidige iagttagelser indlysende, at anven-

delsen af disse stenredskaber: økser, knusesten, glittesten m. v., har været udbredt i såvel øvre som nedre lag, mens redskaber som skiveskrabere, der er hyppige i nedre lag, ikke findes i øvre lag.

Lerkarskår fra øvre kulturlag optræder overalt i bundniveau, både sammen med skår der karakteriserer dette niveau og i anlæg. Dette må skyldes ikke blot ikke-konstaterbare nedgravninger, men en biologisk aktivitet i hvilelaget, som engang har været overfladelag. Karakteristisk for denne aktivitet er, at materialet føres nedad og ikke opad. Det er blevet antaget som en mulighed, at hele bundkomplekset oprindeligt har ligget på hvilelaget, men gennem opadgående muldtransport langsomt er sunket ned på undergrundsfladen. En formindsket fortsættelse af denne virksomhed har transporteret øvre kulturlags lerkarskår i nogen mængde ned i bundniveau, mens en ophørt aktivitet har efterladt de øvre kulturlag, hvor de var.

Den eneste klare støtte i umiddelbar iagttagelse, som denne vidtrækkende antagelse har, er de eksempler, hvor toppen af stenfyldte gruber rager op over bundniveauet, men ikke ville gøre det, hvis de tænkes nedgravet gennem hvilelaget. Modsat er hvilelagets forløb og tykkelse over gruber (een med ildsted) svært forståeligt fra den nævnte teori.

De øvre kulturlags anlægstyper: Idet en nærmere redegørelse henvises til senere publikation, skal her kun gives en kort oversigt over de øvre lags anlægstyper: hustomterne og de dertil knyttede hegnsgrøfter og gruber:

Hustomterne, hvoraf ni er helt eller delvis udgravede, er alle aflange huse, orienterede vest-øst. Til hustomterne hører gulvlag af ler eller lerblandet muld, ildsteder (ofte en lerherd på underlag af flade sten), indgangsbrolægninger, vægresten i form af vægfod eller kliningskoncentrationer, stolpehuller (opfattet som hørende til vægstolper og tagbærende stolper), enkelte med brændte stolpe-resten, formuldingspræg, og de aflange stolpegrave på tværs af husets længderetning, der er opfattet som spor af en båseopdeling i husets østende (et tilfælde). I forbindelse med hustomterne er fundet hegnsgrøfter med stolpespor, dels i form af en indgærdet gårdsplads ved et enkelt hus og forsynet med flere indgange, dels som en forbindelse mellem et par huse, der således tilsammen udgør en rudimentær bebyggelsesplan. De til husene hørende *indgangsbrolægninger* er af vekslende konstruktion og består ved et enkelt hus af et flertal løbere med slidfladen lagt nedad (til hus III). Alle hustomter er brandtomter, og enkelte fremviser i brandlaget eller gulvlaget spor af vest-øst-gående, et enkelt sted også nord-syd-gående, pløjning. I det udgravede område skønnes mod øst tre bebyggelsesfaser, men det har hidtil ikke været muligt at skabe forbindelse mellem det østre afsnit og den lidt vestligere undersøgelse.

Vanskelige at henføre til de øvre eller nedre kulturlag er både de mange gruber og også enkelte andre anlægstyper. Til øvre kulturlag kan dog ud fra stratigrafiske iagttagelser henføres en grube med store lerkarfragmenter, lerfyldte gruber, og i flere tilfælde gruber af typen jordovne eller stegegruber (fig. 8). Især den sidste type tiltrækker sig opmærksomheden, da den er den almindeligst forekommende og udbredt over hele det udgravede område øst for 160/. Hus VIIs palisade gennemgraver en jordovn, en jordovn er gravet

ned i palisaden og endelig er en jordovn anbragt karakteristisk i nordindgangen til gårdshegnet. Ejendommelig er jordovnens bundlag af ildsprængte sten og trækul, gerne skråt aflejret, og i de fleste tilfælde dækket af et muldlag, ofte farvet af trækul. Jordovnene er i modsætning til stolpehullerne fundfattige og næsten skårløse. De indeholder blot et par tandstumper og ganske enkelte lerkarskår. Meget få kan derfor henføres til de øvre kulturlag ved hjælp af fundindhold. Drager man den slutning, at jordovnene generelt hører hjemme i øvre kulturlag, må man imidlertid samtidig inddrage et skævelagt ildsted, der overlapper en stegegrube, og denne type synes ellers at måtte henføres til de nedre kulturlag, da den udelukkende er påvist i bundlagene og kun omkring bundkomplekset.

En støtte for den antagelse, at jordovnene er gamle typer, som også kan høre hjemme i bundlagene, vindes ved en datering af den lille jordovnsagtige nedgravning i vestsiden af een af bundlagenes stenlægninger.

Små tætpackede stendynger med ringe trækulsindhold, samt helt stenfyldte gruber (stendyngegruber) kan fundmæssigt muligt placeres blandt øvre kulturlags anlægsformer.

De øvre kulturlags oldsager: Om lerkarmaterialet, hvoraf kun en ringe del har kunnet sammensættes til hele kar, gælder: en rigdom på størrelser, enkelte kar med hullet bund, forekomsten af bånd- og x-formede ører, finsandet gods, større kar dog noget grovere, facetterede rande, meget ofte udadbøjede, overfladen beklasket (nederste del på karret), overfladen metalagtig blank og sort på visse mindre kar. Dertil forekommer følgende dekorationsmotiver: streger, indpressede kredse, bærelister under rand med fingerindtryk, kornforme indstik, vinkler i bånd, dobbelt vinkel med indprikninger.

Af brændt ler forekommer fragmenter af: ildbukke og tenhjul samt endvidere et miniature-mandshovede af brændt ler.

Stenmaterialet herfra omfatter løbere (sekundært anvendte) fra kværne eller lignende, knusesten, glittesten, slagsten, en grønstensøkse og to flintøksefragmenter.

Metalrester i form af jern- og rustklumper forekommer i ringe mængder.

Tekniske antydninger findes i form af stolpehullers gravning i tre aftrapninger, anvendelse af smalle gruber som forudsætning for opretning af hældende stolper, planering af terræn med henblik på placering af huse.

De nedre kulturlags anlægstyper (fig. 4 a-b): Til nedre kulturlag synes med bestemthed at kunne henvises:

1., spidse sten eller sten, som synes at have været rejst op fig. 5 a-d. Stenene, der er af højst forskellig størrelse, savner, bortset fra to »hjørneste«, præg af monumentalitet. De fleste af stenene er væltet. Under sydøstre »hjørneste« er konstateret et stolpehul. Til uddybelse af de spidse stens motiv tjener anbringelsen af en tynd opretstillet stenplade i randen af sydvestre stenlægning fig. 5 c såvel som en opretstillet, lidt antropomorf flintknold syd for denne fig. 5 d.

2., forekomsten af stenlægninger uden veldefineret formål. I øvre kulturlag

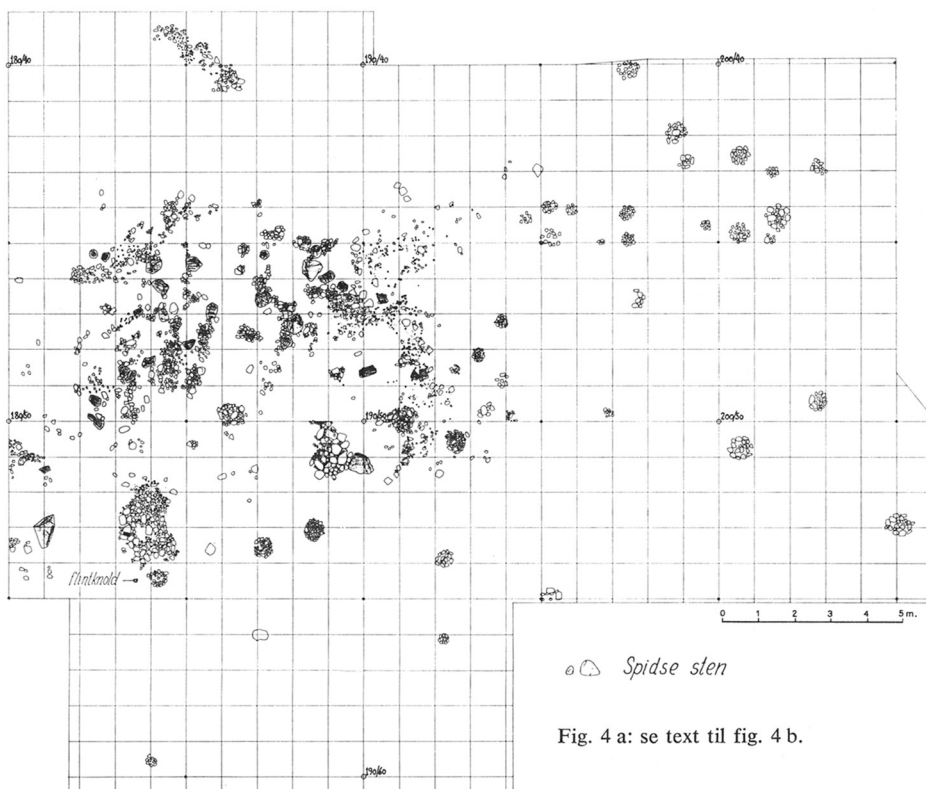

Fig. 4 a: se text til fig. 4 b.

er konstateret stenlægninger i form af indgangs- og tærskelbrolægninger, underlag for ildsteder. Mellem hus I, VIII og IX forekommer en større stendynge med indhold af slagsten o. l., hvis funktion ikke kan bestemmes, nordsiden af hus Is østende er foret med en stenlægning af lignende type som nedre kulturlags stenlægninger, muligt kan den knyttes til disse, da den ligger på undergrund, men har været opfattet som en naturlig detalje i huset. Stenlægninger uden form udgør sammen med de spidse sten den nordlige del af en ramme, der synes at have en noget opløst karakter: med en NNV-, en VSV-, en ØNØ-side, mens sydsiden synes åben eller markeret på anden vis. VSV- og ØNØ-siden får en særligt klar karakter ved stenlægningens tæthed, forekomsten af to meget store sten (i forhold til det øvrige stenmateriale) og i det ene tilfælde stenlægningens tydeligt halvrunde form.

Stenlægningerne udgør pakninger af vekslende tæthed, som ikke uden god vilje samler sig til en helhed. Hvor det sammensatte stenmateriale er mindst tæt, kan det hidrøre fra en stenrig åre i undergrunden. Sees stenkomplekset imidlertid på baggrund af de meget få stensamlinger i bundmiljøet, bliver anlægget tydeligere. De spredte stenpakninger med deres mange slags sten, ikke mindst flint, synes bragt sammen.

Fig. 4 b. Foto af komplekset øst for 180/. Fra syd (vestligste del mangler). Plan, se fig. 4 a.

Plan des Komplexes östlich von 180/.

Foruden de talrige nedgravninger og isolerede småanlæg, som ildsteder og stendynger, dukker i et begrænset område et kompleks af stenlægninger og større, ofte spidse sten op på bundniveauet. Komplekset synes at være vel afgrænset i området og står uden tvivl i forbindelse med en karakteristisk forekomst af keramik, der kun findes i bundlaget. Indenfor kompleksets »ramme« findes en aflang, lav gryde med udpræget kulturlag. Syd for komplekset er afdækket dele af en gryde med ildsted i bunden. Nordøst for komplekset, hvor terrænet falder særligt findes en forsænkning, der muligt står i forbindelse med vandførende lag. Tværs gennem anlægget i NØ-SV løbet et naturligt skifte i undergrunden, mellem stenfrit sand og stenet grus.

Inden for og uden for »rammen« aftegner sig isolerede partier, der synes at kunne beskrives som detaljer med en vis selvstændighed: hjørnesteinlægningerne, sluttede stenspækninger og skærvelægninger med eventuelt trækulsindhold, dækkende over lav grube eller stolpehul (fig. 6).

Lidt mere helhed i komplekset vindes gennem fundene. Lerkarskår af en type, som ikke findes i øvre kulturlag, samler sig i to grupper, hvoraf den ene falder sammen med den stærkeste koncentration af stenlægninger og spidse sten, »rammen«, især SV- og SØ-hjørnerne af den, mens den anden koncentration findes nordøst herfor i en lav, mod øst skrånende fordybning, hvor undergrundssandet er let farvet. Betragter man kun den del af materialet, som samler sig omkring komplekset, er det ikke blot åbenbart, at fundhyppigheden falder brat uden for »rammen«, men der viser sig også inden for »rammen« en relativt fundfattig zone mellem koncentrationerne, »pladsen«, hvor undergrunden kun er let optaget af stenlægninger og hvor den grydeformede fordyb-

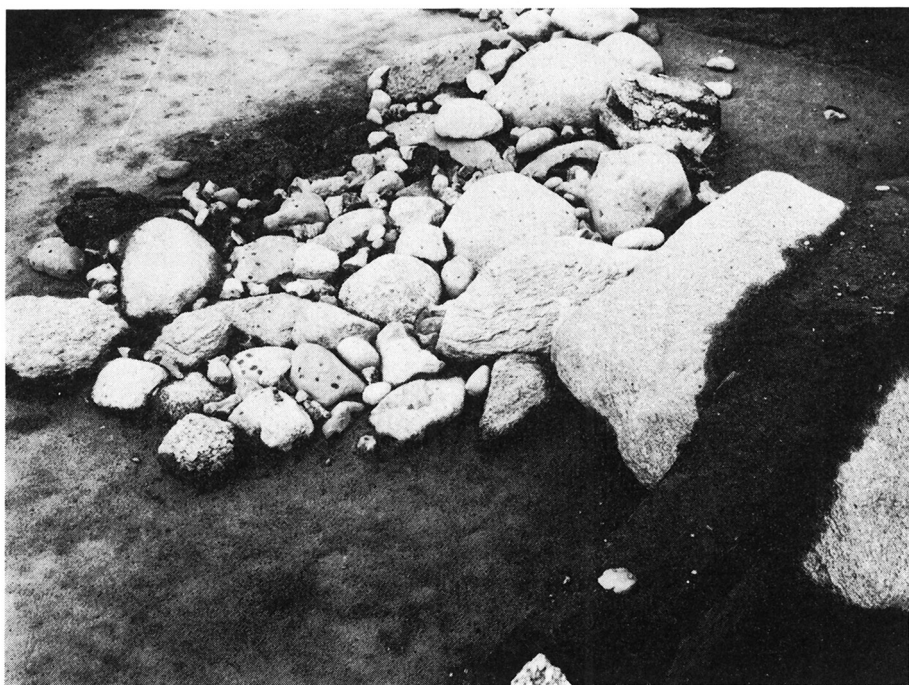

Fig. 5 a.

Fig. 5 c.

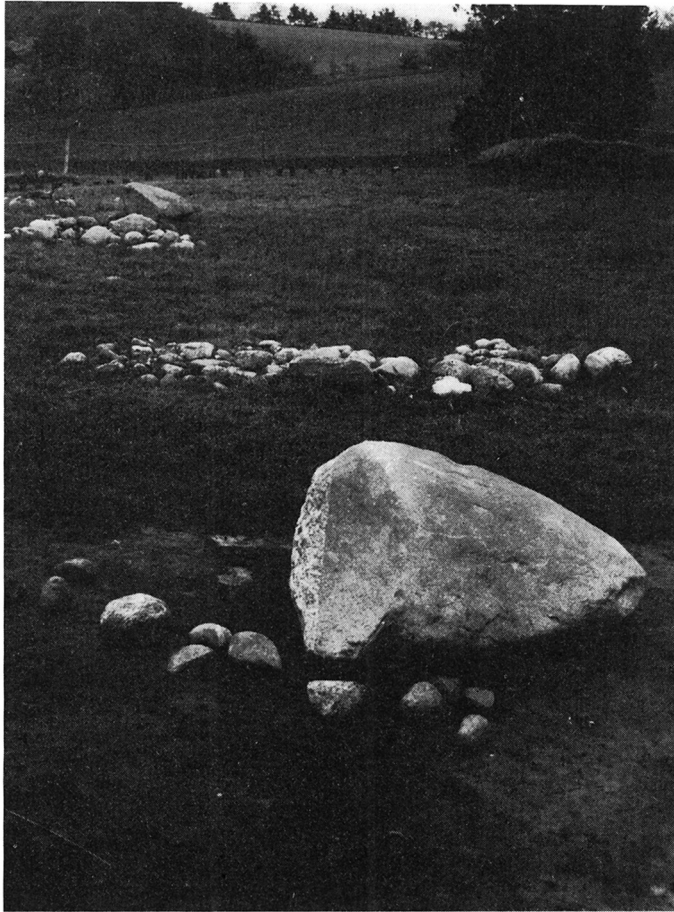

Fig. 5 b.

Fig. 5 a–f. Fotos: a) SØ-stenlægningen med væltet sten. b) SV-stenen. c) SV-stenlægningen med rejst, spids sten øverst i midten. d) flinteknold. e) stendynge over lav grube (snit 152). f) snorebæger in situ.

Photos: a) die südöstliche Steinschicht mit umgestürztem Stein. b) der Südweststein. c) die südwestliche Steinschicht mit aufrecht stehendem, spitzem Stein oben Mitte. d) Flintknollen. e) Steinhäufen über einer flachen Grube (Schnitt 152). f) Schnurbeger in situ.

a) Den mest markante detalje i komplekset er den halvrunde stenlægning med dens østfor liggende, væltede mærkesten. Stenlægningen er tæt lagt og fugerne fyldt ud med småsten, især småflintknolde. En enkelt sten er glat. Stenlægningen er perforeret af en yngre nedgravning, en mindre sten-trækulsfyldt stegegrube, der har tangeret vestre udkant. – b) Som mærkesten i sydvest ligger en sten af samme størrelse, som den ved siden af viste. Den har vel været støttet af de omkringliggende håndstore sten. – c) En meget mindre, oprejst sten sidder endnu kilet ned blandt rammestene i den tætte stenlægning ved sydvest-»hjørnet«. – d) Syd for samme sydvest-»hjørne« står en lille flinteknold, den er opfattet som hørende til gruppen af »rejste sten«. – e) Omtrent midt i kompleksets åbne plads ligger en karakteristisk stendynge, som i snit viser sig at være toppen af en lav stendynge-grube. Dyngen består af uskørnede og skørnede marksten og flinteknolde uden ildskørnet præg. – f) Lidt nord for den tætte stenlægning i sydøst og i kanten af midter-»gryden« var et fragmentarisk bevaret bægerformet lerkar med snoredekoration nedsat i undergrunden i en sort, sodagtig plet. Bægeret var anbragt på en lille sten.

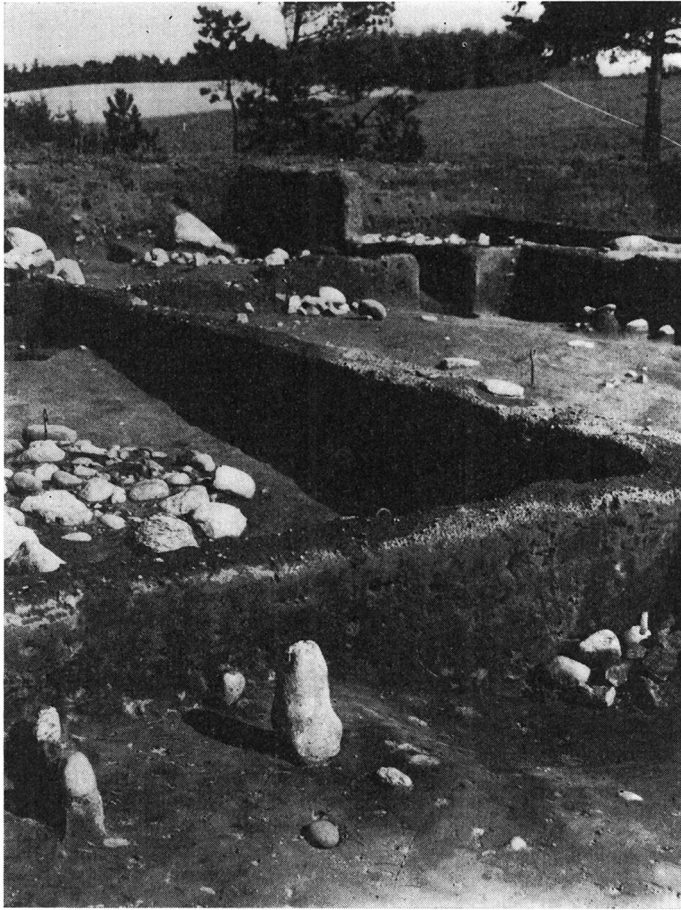

Fig. 5 d.

ning findes. »Rammen« har altså ikke blot en »ydre«, men også en »indre« begrænsning. Den kan indramme et område, selvom det synes at være sådan, at bestemte punkter i selve rammen tiltrækker fundmængden.

3., omtrent midt på »pladsen« i »anlægget« ligger en stenspækning, som i snit viser sig at dække over en lav, også stenfyldt grube fig. 5 e. Uden for den åbne sydøstside og gående i nordøstlig retning ligger en stribe af stenspækninger og skærvlagte »låg« til gruber af beskedne formater, der synes at kunne klassificeres som en type forskellig fra »jordovnene«.

På planen over samtlige småanlæg (fig. 7) og i typeskemaet (fig. 8) er forsøgt en klassifikation og en udnyttelse af denne til brug for en fordeling af de enkelte småanlæg på øvre og nedre kulturlag. Som det allerede er anført (side 118) for øvre kulturlags vedkommende, at meget få af småanlæggene kan placeres stratigrafisk overbevisende, må den samme indrømmelse gælde nedre

Fig. 5 e.

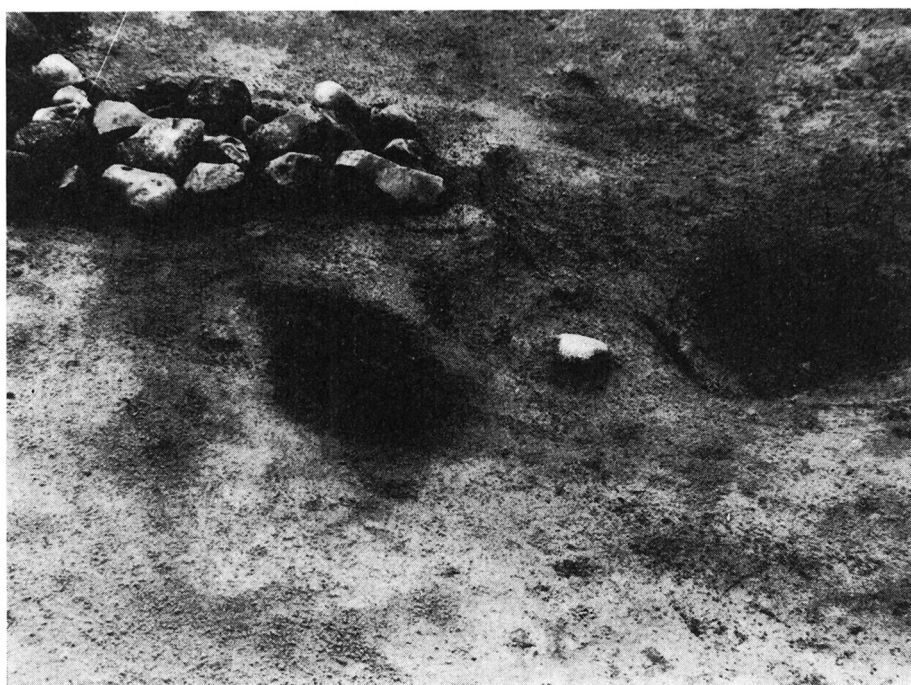

Fig. 5 f.

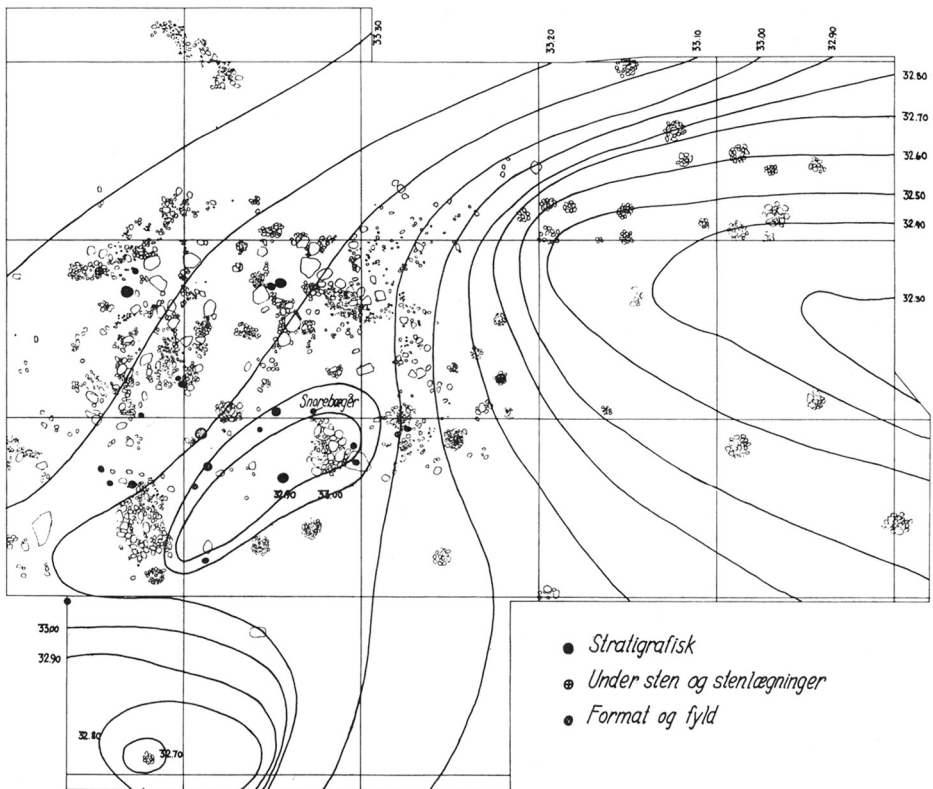

Fig. 6. Udtæget plan over grydeagtige fordybninger, stolpehuller og den nordøstlige forsænkning.
Plan über die topfahnlichen Vertiefungen, Pfostenlöcher und die nordöstliche Senkung.

Den centralt beliggende »gryde« rummer det mest udprægede, fede, trækulsfarvede kulturlag. Stolpehullerne, som er indtegnet på planen på grundlag af forskellige iagttagelser (vurderet i snit, under sten og efter format og fyld) giver dog ingen baggrund for en konstruktion. Den sydlige »gryde« med dens skærvelagte ildsted og dens lag af »møgsten« hører muligt til samme bebyggelsesgruppe som forsænkningen mod nordøst med dens dominans af grovkornet keramik.

kulturlag: yderst få kan stratigrafisk sikkert placeres her. På skråningen mod nordøst (hvis fald dog oprindeligt ikke var så udpræget som i dag) kan sådanne faktorer som fundniveauer for lerkarmateriale heller ikke med sikkerhed drages ind i billedet, når det drejer sig om stenfyldte eller stenkappede småanlæg. Såfremt biologisk aktivitet har sørget for vertikal transport af lerkarskår vil de uvilkårligt komme til at ligge lavere end toppen af en stendyngegrube, der ikke kan transporteres nedad.

Vanskeligheden ved typemæssigt at vinde fordele af et enkelt heldigt fundforhold er allerede strejft for de skærvelagte ildsteders vedkommende. Skønt disse aldrig er fundet i niveau med hustomt gulve i de øvre lag, og skønt de stratigrafisk og fundmæssigt kan henføres til nedre lag i flere tilfælde, ligger et skærvelagt ildsted således over en jordovn, at det vil få følger for vurderingen af denne anlægstypes tilhørsforhold.

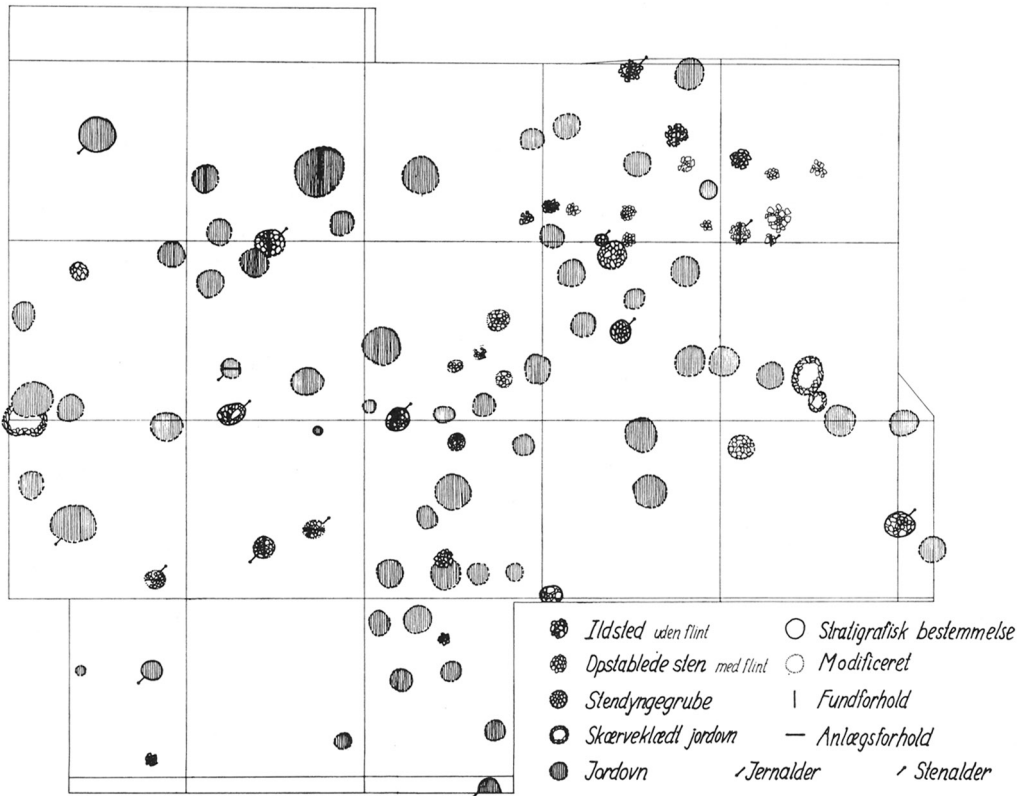

Fig. 7. Udtegnet plan for samtlige gruber og isolerede stenlægninger, øst for 180/.

Plan über sämtliche Gruben und isolierte Steinschichten östlich von 180/.

Meget få gruber og stenlægninger kan med stratigrafisk sikkerhed henføres til bundlagene. Enkelte er på grund af lerkarskårs placering henført til bundlag. Enkelte er henført til bundlag med et typologisk eller anlægsbestemt argument.

Udbredelsesmæssigt er vanskelighederne ved at skaffe entydighed lige så store, da påstanden om, at bestemte typer kun findes omkring bundkomplekset, skjuler den kendsgerning, at de fleste findes øst for dette, på en skråning, der for øvre lags vedkommende har udgjort en udpræget yderzone, hvor anlægsvirksomhed af denne art måske især fandt sted.

4., spredt i »rammen«, inden for og uden for denne findes ialt tretten stolpehuller fig. 6 (deraf 9 stratigrafisk bestemte og 4 under stenlægninger), som med føje kan være samtidige med eller ældre end »anlægget«. Hullerne danner ikke noget system. De har til fælles at være fyldt med gulbrun sandmuld, den lyseste stolpehulstonethed. Medregnes stolpehuller af ringe tværmål, der næppe kunne graves fra højere niveau, kommer denne gruppe til at bestå af endnu 8.

5., Det nedre kulturlag kender ikke til vest-øst-orienterede hustyper eller en

erhvervsmæssig stabilitet, der ytrer sig i gentagne bebyggelser på helt samme sted. Tilkendegivelserne falder i form af: stenlægninger, spidse sten, enkelte lave gruber med »låg«, eventuelt stenfyldte, enkelte skærvelagte ildsteder, samt i forekomsten af kulturlag i grydeformede fordybninger, der er letkendelige i snit, vanskeligere kendelige i fladen. Med god vilje samler detaljer sig til en tresidet »ramme«, åben mod sydøst, hvormod terrænet skrånere, og af en størrelse på ti-elleve gange ti-elleve meter. Mest indlysende i »rammen« er den halvkredsformede stenlægning i to-meter-kvadrat 189/50 og den aflange i to-meter-kvadrat 183/52. Den første ligger på undergrund og er lagt af hånd-til hovedstore sten, hvorimellem er fyldt op med småsten, tit uskørnet flint. En stor væltet sten, høj omkring 70 cm, har stået på fire sten mod øst, der ligger lidt uden for »rammen«. Af stenene er een glat, to mindre sten er sprængt ved ildvirksomhed. Midten af indersiden består af et lille ildsted, nærmest en diminutiv sydegrube med trækul og ildskørnede sten. Det er ikke stratigrafisk klarlagt, om denne detalje skyldes en nedgravning fra en senere tid, mellem nedre kulturlags tid og det ovenover liggende hus IIIs tid (trækulsprøverne Hg. 7527–28 er draget ind i afgangelsen). På stenlægningen er fundet flere skår, blandt andet et udpræget for nedre kulturlag. Tæt op mod anlæggets nordside er fundet rige skårmængder af det nedre kulturlags type, og ved samme side er fundet et større fragment nedsat i undergrund, stillet i et hul med en sten som underlag.

Den sydvestre stenlægning er løsere opbygget og stenmaterialet er ikke så kraftigt. I den ydre ramme er klemt en lille spids sten fast, og ud for sydvesthjørnet står en lille antropomorf flinteknold på spids. Stenlægningen er øjensynligt forstyrret flere gange i det øvre kulturlags fase. Trods den rigelige forekomst af små flintesten er ingen af disse skørnede.

Det nedre kulturlags oldsager: Lerkarmaterialet: Sammenstilles materialet fra øvre og nedre kulturlag, viser det sig, at øvre kulturlag har tilført nedre kulturlag en række lerkarfragmenter gennem stolpehuls- og grubeperforinger eller ved biologisk aktivitet. Dette materiale drages ikke ind i sammenligningen.

Nedre kulturlags lerkarmateriale (fig. 9–12) danner næsten ingen komplette eller næsten komplette kar som øverste kulturlags. Det kan være nødvendigt at se en ejendommelighed heri. Nedre kulturlags kar har ingen hanke, men rudimentære øredannelser, tilsyneladende uden brugsmæssig værdi. Facettering af rand forekommer ikke. Karrenes dimensioner er små eller højst mellemstore (fig. 11). Ingen af karrene synes at have været kogekar. De dekorative elementer i lerkarmaterialet i nedre kulturlag: snoredekoration, kamornamentering, cardium, tandstok (fig. 12) er forskellige fra øvre kulturlags; et par motiver, men lidt forskelligt udført: vinkel og neglestik, findes i begge grupper.

Hovedparten af nedre kulturlags lerkar er som øvre kulturlags fint i godset (fig. 9), gerne let glimmersandspræget, tit glittet med smalle glittespor på ydersiden. Overfladekarakteren synes dog i forhold til øvre kulturlags kar mere porøs, grå til gullig af farve, men en egentlig adskillelse vipper usikkert i øjemålet for den uornamenterede dels vedkommende, hvor heller ikke karform eller randform kan tælle med. En anden gruppe af nedre kulturlags ler-

Betegnelse		Udbredelse	Stratigrafisk bestemmelse	Relativ bestemmelse gennem bestemte anlægsdetaljer	Fundmæssig bestemmelse	Primær stilling i forhold til overlejlrede ubestemte anlæg	Sekundær stilling i forhold til underlejlrede anlæg
Jordovn (Stegegrube)	 Reg.nr: 9-1A1083	Almindelig overalt øst for 160,00	Øvre lag Ubestemt lag	Øvre lag	Øvre lag Ubestemt lag	Ildsted	Skærveklædt jordovn
Skærveklædt Jordovn	 F1A965	Sjældent				Jordovn	
Stendyngegrube	 151-1A1082	Almindeligst i forbindelse med og øst for bundkomplekset	Nedre lag		Nedre lag Ubestemt lag		
Ildsted (skærver)	 50-1A1111	Ikke hyppig	Nedre lag		Nedre lag Ubestemt lag		Jordovn

Fig. 8. Skema over hovedtyper af isolerede småanlæg i snit.
Haupttypen der isolierten Kleinanlagen im Schnitt.

karmmateriale er groft kvartskornet (fig. 10). Bestemte dekorative motiver hænger altid sammen med dette gods, hvis tykkelse ofte ligger over det fintgodse (fig. 12). En teglrdlig overflade optræder ved flere skår, en farve, der er ukendt i den anden gruppe. Der findes overhovedet ingen store fragmenter af groft gods. Denne modsætning i nedre kulturlags lerkarteknik opfattes som betydningsfuld.

Til lerkarmaterialet må regnes en lergenstand af præg som det fine gods (fig. 14). Den er fragmentarisk, idet den ene ende er afbrudt. Længde: 5,5, bredde: 1,8–2,0, højde: 1,6–2,5 cm. Den aflange genstands overflade er brunsort-glat, godset fint-sandet. Stykket er udarbejdet af »pølse«. Tværnittet er asymmetrisk, idet den ene side er forsynet med en ekstra vulst. Længdesnittet viser en aflang form, hvis »tag« er buet opspændt, mens tværnittet viser en firkant med »tag« båret af hovedås og to sideåse markeret ved vulste, hvori er indridset v-mønster, mens fladerne mellem åsene er nedadspændte. Den højre væg i firkanten har endnu en vulst. Genstanden opfattes som en husmodel af et langt telthus med hoved- og sideåse og en ekstra ås i bagvæggen, mens forvæggen står åben som i et arabisk telt. V-mønstret angiver surringer, mens de nedadspændte flader viser selve spændingspresset i skind og dug (fig. 15).

Af flint er fundet to medtagne økser (sekundært endnu to), af sten een (sekundært). To pilespidser med modhager er fundet i hvilelaget eller på gulv i øvre kulturlag. Skiveskrabere er fundet i et mindre antal, ligeledes flækker,

Fig. 9. 5 eksempler på finkornet keramik. Fotos. 5 Beispiele der feinkörnigen Tonware.

Finkornet keramiktype. Øverst t.v. bæger med pindstik i v-mønstre, t.h. bredrandet, svajet kar med kamdekoration, under dette svajet kar med tilknebet rand og kamdekoration, til venstre herfor svajet kar med snoredekoration og to ørerudimenter som de to kamdekorerede kar. Nederst til venstre mønster i »tavl« frembragt med kam.

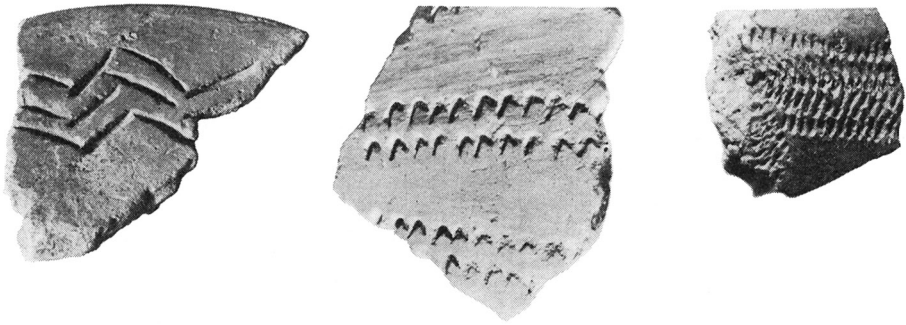

Fig. 10. 2 eksempler på mere eller mindre grovkornet gods. Fotos.

2 Beispiele der mehr oder weniger grobkörnigen Ware.

Til venstre fragment af låg med indridset v-ornament, fundet på top af stendyngegrube. Til højre to andre ornamentformer på grovkornet keramik.

• Brede kar med svajede vægge	Høje kar med svajede vægge	Retvægede og svajede bægre	Bredbuget krukke med smal hals
<p>VSM 1A386</p> <p>VSM 1A469</p>	<p>VSM 1A259</p>	<p>VSM 1A151</p> <p>VSM 1A285</p>	<p>VSM 1A281</p>
<p>Bundformer</p> <p>VSM 1A283 VSM 1A266</p>			<p>0 5 10 CM</p>

Fig. 11. Skema over lerkarformer.

Schema über die Keramikformen.

Skema, der viser lerkarformer, der kan rekonstrueres ud fra det i bundlagene fundne materiale.

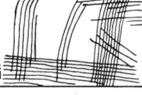

	<i>Bølget kamornament</i>	<i>Retliniet kamornament</i>	<i>Snore-ornament</i>	<i>Tandslök</i>	<i>Pindstik</i>	
<i>Hoved-type</i>	 <small>LA 644</small>	 <small>LA 287</small>	 <small>LA 457</small>	 <small>LA 847</small>	 <small>LA 827</small>	<i>Grovkornet</i>
<i>Variant I</i>	 <small>LA 862</small>	 <small>LA 479</small>	 <small>LA 286</small>	 <small>LA 227</small>	 <small>LA 833</small>	
<i>II</i>	 <small>LA 645</small>	 <small>LA 287</small>		 <small>LA 847</small>	 <small>LA 831</small>	
<i>III</i>	 <small>LA 653</small>	 <small>LA 287</small>		 <small>LA 833</small>	 <small>LA 837a</small>	<i>Finsandet</i>
<i>IV</i>	 <small>LA 283</small>				 <small>LA 287</small>	
<i>V</i>	 <small>LA 287</small>				 <small>LA 837</small>	
<i>VI</i>					 <small>LA 287</small>	

Fig. 12. Skema over ornamenttyper.

Schema über die Ornamenttypen.

Skema over optræden af ornamenttyper med varianter indenfor den finkornede og den grovere- og kraftkornede keramik fra bundlagene.

flækkeblokke. En tresidet pil er fundet på en særdeles central plads i anlægget (x 186.60/51.95).

Af sten er fundet en blankslidt kvartsit (nordøstskrænten), en granitagtig sten med slid- og ridsespor, en knusesten (sydøstre stenlægning), en kantet stenkugle med groft slidspor.

Det fintgodsede lerkarmateriale samler sig i og omkring det stenbyggede anlæg og da især de to fremhævede stenlægninger. Det grove lerkarmateriale samler sig i et område nordøst for stenkomplekset, i en lang forsænkning åben mod øst. Skår af den ene og den anden type er fundet uden for hjemmeområdet, men i meget ringe grad. I den tidligere omtalte »gryde« syd for det stenbyggede anlæg er der fundet grovkornet gods ved »ildstedet« (fig. 13).

Til det finkornede gods kommer følgende typer: forhugget økse, tresidet pil, flækkeblok, flækker, skiveskrabere, knusesten, stenkugle og »løber«.

Til det grovkornede gods kommer følgende typer: fragment af tyndnakket

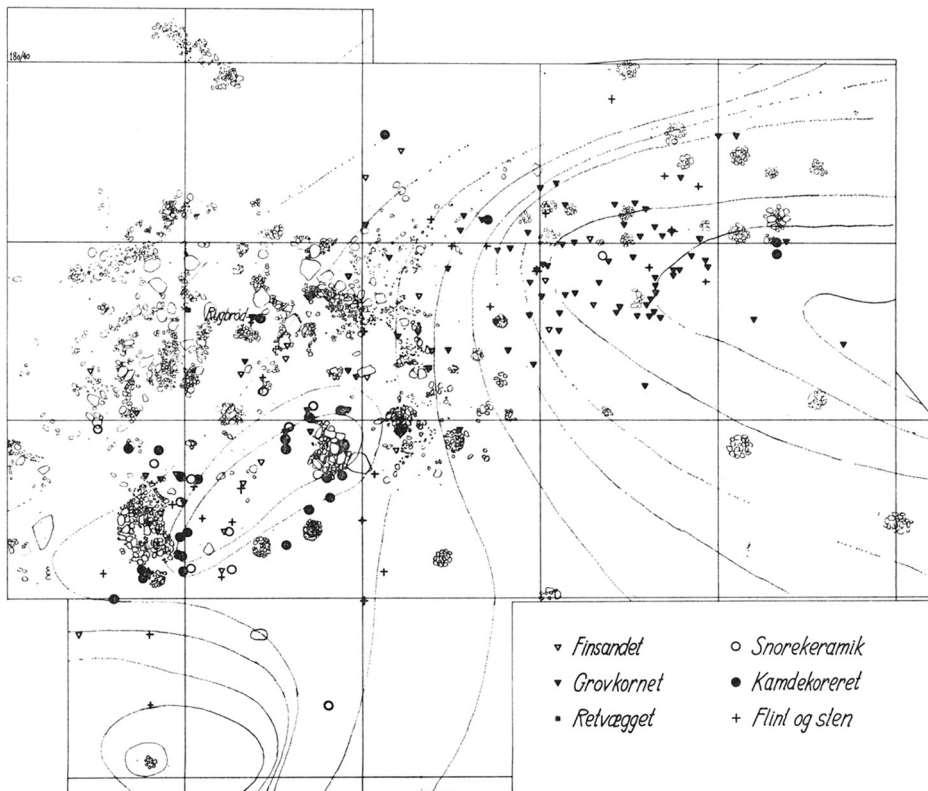

Fig. 13. Fundkort.
Fundkarte.

Kort over samtlige i bundlagene gjorte fund, af flint, sten og ler, som er blevet skønnet at høre hjemme i bundlagene.

økse, æg af tyndnakket økse, skiveskrabere, flækker, »løber«. Det vil være rimeligt at holde de to fundområder med materialet ude fra hinanden som to »beboelser«. Spændingen mellem disse to bebyggelser ligger tolkningsmæssigt i: grovkornet og finkornet materiale er fundet sammen eller tæt ved hinanden tilmed i samme niveau. Det grovkornede materiale samler sig i et område med et stort antal gruber af den type, eller lig den type, som man gerne så henført til »komplekset«. I »låget« til een af disse er fundet et større lerkarskår (lågfragment) af grovkornet type.

Mens øvre kulturlags anlæg er betydelige, retningsorienterede elementer i en bebyggelse med livlig aktivitet, er nedre kulturlags anlæg en sporadisk markering ved hjælp af spinkle stenlægninger anbragt på et letskrånende bakkehæld, uden at agte på vandrethed, symmetri. Tilsammen danner stenlægninger og enkeltsten en tresidet ramme åben mod sydøst. Omkring denne ramme og da ikke mindst foran åbningen og strækkende sig i nordøstlig retning ligger en

Fig. 14. Rugbrødsformet genstand.

Viereckiger (Schwarzbrot ähnlicher?) Gegenstand.

Udgravningens ejendommeligste fund, en fragmentarisk rugbrødsformet genstand, finkornet gods, blankglattet overflade. Længde: 5,5, bredde: 1,8–2,0, højde: 1,6–2,5 cm. Opfattes af denne artikels forfatter som en husmodel.

række lave gruber med ringe trækulsindhold og dækket af et »låg« af sten og skærver. Disse gruber opfattes som på en eller anden måde at høre sammen med anlægget, da de aldrig er påvist over hvilelaget i forbindelse med øvre kulturlags anlæg.

Det ejendommelige anlæg er næppe et hus, skønt enkelte stolpehuller, der ikke har kunnet henvises til øvre kulturlag, har kunnet påvises. Inden for anlægget findes en grydeformet, men svært bestemmelig fordybning, tildels dækket på bunden af et fedt kulturlag, men gryden har ingen udpræget karakter af grube(hus). Den kan let ses på snit, men er mindre iøjnefaldende i fladen.

Fundmaterialet angiver ikke en overvældende bopladsaktivitet. Lerkarmaterialet er formfattigt, det fragmentariske er næppe en negativ, men en positiv kvalitet, ligesom enkelte fragmentdeles spredning kan pege i en for anlægget karakteriserende retning. De noget fattige trækulsforekomster i egentlig forstand og mangelen på markante ildsteder gør sig også gældende. Forekomsten af et sort brandemne i forbindelse med nedgravningen af et snorebægerfragment viser måske hen til andre brændbare materialer.

Er anlægget således angivet som noget særligt igennem sin karakter og fundmaterialet, fremhæves den særlige karakter ikke mindre ved anlæggets placering mellem »beboelser« med en helt forskellig keramisk tradition. Undersøgelsen har ikke kunnet fastslå klare, kronologiske relationer mellem den finkornede og den grovkornede keramik. Fundforholdene kan kun angive samtidighed i videste forstand. Den grovkornede keramik er næppe bopladskeramik, der hører sammen med den finkornede, dertil er dekorationsmotiverne for

forskellige og henholdsvis karakteristiske for tragtbægerkulturen og enkeltgravskulturen. De overordentligt ringe størrelser fragmenterne af de grovkor-nede kar har, er også bemærkelsesværdige.

Anlægget antages at høre hjemme i en blandingstid af ubestemt varighed, som måske under heldigere omstændigheder kunne betegnes som en overgangs-tid. Redskabsmæssigt er forskellene i de to indslag iøvrigt ikke iøjnefaldende.

Øvre kulturlag må henføres til førromersk jernalders senere faser.

Nedre kulturlag må henføres til ældre jættestuetid, dels til flere middelfaser af enkeltgravskulturen.

En C-14-prøve har dateret den centralt placerede lille trækulsfyldte grube til 1100 ± 100 f. v. t. omtrent midtvejs mellem øvre og nedre lags tidsaldr.

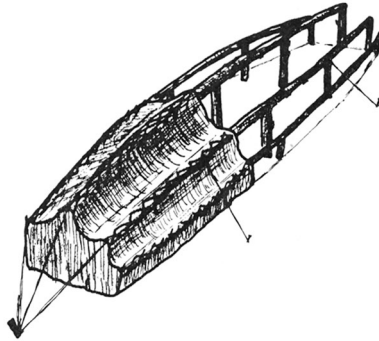

Fig. 15. Rekonstruktion af husmodel.
Rekonstruktion eines Hausmodells.

Zammenfassung.

Hvolris I.

Ein neolithischer Komplex.

Das ausgegrabene Material der Örtlichkeit Hvolris, Kirchspiel Hersom, Kreis Viborg, befindet sich im Besitz von Viborg Stiftsmuseum. In den Jahren 1962–66 hat das Museum hier teils eine Reihe von Hausresten aus der älteren Eisenzeit abgedeckt, teils einen Komplex von Steinschichten und kleineren Anlagen (Gruben, Pfostenlöcher, Vertiefungen), die der mittelnolithischen Zeit angehören.

Die Untersuchung hat sich auf die Vermutung stützen müssen, daß der gesamte neolithische Komplex mit dem dazugehörenden Scherbenmaterial von seiner ursprünglichen Lage auf einer Waldhumusschicht durch die Aktivität von Regenwürmern auf das Untergrundniveau gesenkt worden ist.

Daß das Material aus späteren Zeitabschnitten nur in geringem Maße auf das Untergrundniveau gebracht worden ist, verdanken wir wahrscheinlich dem Umstand, daß die biologische Aktivität durch Holzschlag und Austrocknen verringert worden ist. Die gefährliche Möglichkeit einer Änderung der stratigraphischen Grundbedingungen ist so vermieden worden, soweit außerdem, daß die beiden Kulturhorizonte überall durch eine scherbenlose Waldhumusschicht voneinander getrennt sind.

Die Untersuchung hat das Vorkommen von zwei keramischen Traditionen im neolithischen Material nachgewiesen. Eine feinkörnige Ware beherrscht den eigentlichen Komplex und gehört in die Mittelphasen der Einzelgrabkultur, während eine grobere Ware in einem Gebiet nordöstlich von dem Komplex konzentriert ist. Diese Keramik gehört der älteren Ganggrabzeit an.

Die Darstellung dieser Untersuchung ist ein Versuch der reinen Beschreibung eines Objektes, registriert in seiner faktischen Lage innerhalb der Stratigraphie einer gegebenen Örtlichkeit. Die fortgesetzten Untersuchungen in Hvolris machen es sich zur Aufgabe, andere faktische Einzelheiten miteinander zu verbinden und so ein eventuelles Kulturbild von lokal begrenztem Umfang zu erhalten.

Peter Seeberg,
Viborg Stiftsmuseum.